

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 33 Volume: 7 Issue: 33

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SUÇLULUK VE SUÇSUZLUK ARASINDA OSMANLI TELGRAF MEMURLARI

OTTOMAN TELEGRAPH OFFICIALS BETWEEN GUILT AND INNOCENCE

Ahmet YÜKSEL*

Öz

Osmanlılar Kırım Savaşı'nın devam ettiği yıllarda telgrafla tanıştılar ve zamanın en ileri teknolojisine sahip bu iletişim vasıtasını kısa sürede benimsediler. Çünkü Sultanlar ve bürokratları tarafından, telgraf; bir iletişim vasıtası olmanın da ötesinde, merkezi otoriteyi imparatorluğun üç köşelerinde en kolay ve hızlı bir biçimde hissettirmenin, ayrıca yerel otoriteleri denetlemenin en önemli vasıtalarından birisi olarak kabul görmüştü. Bunun içindir ki kısa bir zaman zarfında imparatorluğun dört bir yanı telgraf hatlarıyla sarıldı. Ayrıca telgrafhanelerde görevlendirilecek yerli memurları yetiştirme amaçlı eğitim faaliyetleri hız kazandı. Bu altyapı hazırlıklarının tamamlanmasının ardından telgrafla haberleşmeden arzu edilen netice alınmaya başlanmıştı ki kısa bir süre sonra telgrafhaneler ve çalışanlarının usulsüzlüklerine ilişkin şikâyetler İstanbul'a ulaşmaya başladı. İşte bu çalışmada, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilen vesikalar ışığında telgraf memurları hakkındaki söz konusu şikâyetler; çeşit, sebep, gerçeklik, hukukî süreç ve netice bakımından ele alınmıştır. Bu sayede, Osmanlı bürokrasisine ilişkin ilginçlik arz ettiği düşünülen bazı bilgilere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Telgrafhane, Telgraf Memurları, Suçlar, Suçlamalar.

Abstract

The Ottomans met with telegraph in the years of the Crimean War and adopted this means of communication with the most advanced technology at that time in a short while. Because of that, the telegraph was recognized by the Sultan and bureaucrats as one of the most important means of making the central authority felt in far-flung corners of the empire in the easiest and quickest way as well as checking the local authority beyond being a means of communication. That is why, the four corners of the empire was bound together with telegraph lines in a short period of time. In addition, training activities aimed at raising local officers that would be deployed in the telegraph offices gained momentum. Upon completion of these infrastructure preparations, the desired result from communicating via telegraph began to be obtained. Shortly after, complaints relating to irregularities the telegraph offices and their employees began to arrive in Istanbul. In this study, complaints about the telegraph officers are discussed in terms of variety, reason, reality, legal process and results in the light of the documents obtained from Prime Ministry Ottoman Archives. Thus, some information regarding Ottoman bureaucracy which is believed to be interesting is achieved.

Keywords: Ottoman, Telegraph Office, Telegraph Officers, Crimes, Charges.

---

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Giriş: Telgraf ve Osmanlılar

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren üretim ve nakliyat teknolojilerindeki devrimsel dönüşüm, bu alanla ilgili yan sektördeki bilgilerin de gözden geçirilmesine ve klasik paradigmalardan aşılması yönünde güçlü taleplerin doğmasına yol açmıştı. O zamana gelinceye kadar insanlığın neredeyse tek haberleşme kaynağı mektuplardı. Ancak zaman; Ziya Paşa'nın kinayeli bir şekilde ifade ettiği şekilde artık at arabası hızında değil, şimendifer hızında akmaya başlamıştı. Sermaye çağının iletişim sistemleri, bu hızı kaldıracak donanımda olmalıydı ve ihtiyaçlar kısa sürede kendi araçlarını da yaratmasını bilecekti. Nitekim demiryolları, telgraf hatları derken telefon kabloları dünyayı sararak küçültmeye başladı ki bu modern zamanların belki en sembolik gelişmeleriydi.¹

Dönemin vakanüvisi Ahmed Lütfi Efendi'nin "yeni asrın icatlarından birisi" olarak değerlendirdiği telgraf haberleşmesi² en evvel 1744 yılında Cenevre'de Franse Lezaj tarafından denenmişti. Ancak elektrikli telgrafın gerçek anlamda yayılması ve herkesin istifadesine sunulması için yaklaşık bir asır beklemek gerekmişti. Nitekim telgraf hatlarının tam anlamıyla yükselişe geçişi İngiltere'de 1841, Fransa'da ise 1844 yılına tesadüf eder.³

Osmanlılara gelince, onların en başından itibaren elektrikli telgrafa yakın bir ilgi gösterdikleri bilinmektedir.⁴ Ancak Osmanlı ülkesinde telgraf tesislerinin kuruluşunda Avrupa ve Amerika'ya göre biraz geç kalınmıştır. Nihayet Ruslarla girilen ve son döneminin cereyan ettiği mevki nedeniyle Kırım Savaşı olarak isimlendirilen harbin devam ettiği 1854 senesinde Osmanlıların müttefiki olan İngiliz ve Fransızların harp sahasını kendi başkentleri ile İstanbul'a bağlama girişimleri aynı zamanda telgraf hatlarının kurulmasına karar verildiği zamanı simgeler.⁵ Nitekim harp sahasının Rumeli'den Kırım'a geçtiği sırada İstanbul ile Rumeli ve Kırım arasındaki iletişimi sağlamak için İngilizler önce İstanbul ile Varna, ardından da Varna ile Kırım sahilinde bulunan Balıkova arasında birer hat çektiler. Fransızlar da Varna, Şumnu, Rusçuk ve Bükreş yoluyla Avusturya sınırına kadar bir hat uzattıklarından 1855 senesinde İstanbul'dan Varna yoluyla hem Kırım hem de Avrupa ile haberleşme temin edilmiş oldu. Bu hatların yapılışından sonra çekilen ilk telgraf "müttefik kuvvetlerin Sivastopol'a girdiğini" müjdeliyordu. Bu aynı zamanda İstanbul'dan Avrupa'ya çekilen ilk telgraf olmuştu. Savaşın sona Fransız uzmanların yardımıyla Osmanlı ülkesinin diğer bölgelerine de telgraf hatları yapıldı.⁶ Osmanlı telgraf ağının genişlemesi Abdülaziz ve Abdülhamid dönemlerinde devam etti. Anadolu'da yan kollar ortaya çıktı. Bir büyük hat Anadolu'dan Suriye yoluyla Mısır'a ve Arabistan'a iletildi. Odessa'daki Rus telgraf ağıyla Karadeniz ağının bağlantısı yapıldı. Bu hatlara yeni Balkan kasabaları eklendi.⁷

Bu çalışma açısından arz ettiği önem münasebetiyle Osmanlı telgraf memurlarının yetişme sürecine de kısaca temas etmek gerekiyor. Teknolojik buluşların transferi esnasında sıkça yaşandığı üzere, elektrikli telgrafın Osmanlı ülkesine girişi ve kullanım sahasının genişletilmesi aşamasında da yabancı unsurlara bağımlı kalınmıştı. Bu nedenle ilk telgraf haberleşmeleri hep yabancılar tarafından Fransız dilinde ve Latin harfleriyle gerçekleşmişti. Ama telgraf gibi bir devletin en önemli haberleşme vasıtasının yabancıların elinde ve

¹ Erkan Tural (2009). "Osmanlı Posta Bürokrasisi 1908-1914", *Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.28, S.46, Ankara: s.205-206.

² *Vak'aniyâs Ahmed Lütfî Efendi Tarihi* (1999). C.VIII, Haz. Yücel Demirel, İstanbul: YKY, s.1239.

³ Osman Ergin (1977). *Türk Maarif Tarihi*, C.II, İstanbul: Eser Kültür Yay., s.620.

⁴ Nesimi Yazıcı (1981). "Telgrafçılık Tarihine Bir Bakış ve Osmanlı Telgrafçılığının Başlaması (Türkiye'de İlk Telgrafı Abdülmecid Çekti)", *Yıllarboyu Tarih Dergisi*, C.VII, S.7, İstanbul: s.23-26.

⁵ Nesimi Yazıcı (1983). "Osmanlı Telgrafında Dil Konusu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXVI, Ankara: s.763.

⁶ Ergin, (1977): s.620. Telgraf makine ve aletlerinin Osmanlı ülkesindeki üretimi için bkz. Nesimi Yazıcı (1983). "Osmanlı Telgraf Fabrikası", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.22, İstanbul: s.61-81; Roderic H. Davison (2003). "Osmanlı İmparatorluğuna Elektrikli Telgrafın Girişi", *OTAM*, Çev. Durdu Mehmet Burak, S.14, Ankara: s.347-350; Yazıcı, (1983): s.751; Asaf Tanrikut (1984). *Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi ve Teşkilât ve Mevzuatı*, Ankara: Efem Matbaacılık, s.568-569.

⁷ Telgraf ağını genişletme faaliyetleri için bkz. Davison, (2003): s.355 vd.

idaresinde, ayrıca yabancı dil ve harflerle yapılmasının büyük mahzurları vardı. Osmanlı bürokratları bunu hemen fark ettiler. Bu münasebetle yabancı dil bilen gençleri telgrafhanelerde görev almaları yönünde teşvik ettiler. Feyzi ismindeki Babıâli Tercüme Odası'nda görevli bir kâtip hükümetin çağrısına uyarak telgrafhaneye geçti ve o şekilde ilk Türk muhabere memuru unvanını aldı.

Hükümet, telgraf haberleşmesini Türkçeleştirmek ve bu işi Türk muhabere memurlarına gördürmek için taassup derecesinde bir gayret gösterdi ve nihayet telgrafın Osmanlı ülkesine girişinden 7 sene sonra, 1861'de Fünun-i Telgrafiye Mektebi adıyla resmî bir okul kuruldu. Okulun tedris süresi iki seneydi. Talebelere 250'şer kuruş aylık verilirdi. Sabahları; telgraf fenninin tarihi, elektrik nazariyeleri, telgraf aletleri ve kullanılış tarzları, postaların tanzimi gibi teorik dersler verilirdi. Öğleden sonraları ise muhasebe usulü, telgraf haberleşmesi, telgraf işletmesi ve nizamları gibi uygulamalı konular öğretilirdi.⁸

Bu okul aralıklı olarak faaliyet gösterdi. Bir süre devam etmedi ve sonra en az üç kere yeniden ders başı yaptı. Fakat son ortaya çıkışında I. Dünya Savaşı ve Cumhuriyet Dönemi'ne kadar devam etti. Okula ara verildiği dönemlerden birinde, daha sonra Galatasaray Lisesi olan İmparatorluk Lisesi'nde telgraf dersleri resmen başladı. Ancak oraya devam edenler zengin çocukları olduğu için gözleri yüksek memuriyetlerdeydi, bu nedenle Galatasaraylılar telgrafçılığa heves ve rağbet etmediler. O devirde Galatasaray ayarında, ayrıca Türkçe ders veren ikinci bir lise daha vardı: Darüşşafaka. Telgrafçılığın icap ettirdiği yeni bilgiler Darüşşafaka da verilmeye başlandı. Üstelik okulun talebeleri zengin değil, fakir ve yetim çocuklardı. Burada telgraf dersleri son sınıfta okutulur, mezun olanlar Telgraf Nezaretî'nin fen kalemünde memur edilirdi. Bu şekilde Darüşşafaka mezunları üst düzey görevler de dâhil olmak üzere telgraf sisteminde görev yaptılar. Ayrıca mezunlardan bazıları tahsillerini tamamlamak üzere Fransa'ya gönderilir, Paris'te Telgraf Yüksekokulu'nda eğitim alırlardı. 1883'ten 1891'e kadar yılda bir veya iki öğrenci Paris'e gönderildi. Fakat 1892 yılında, Paris'te bulunan Darülfünun talebesinden bazıları Jön Türklerin de yer aldığı bir gösteriye katılınca oradaki bütün Osmanlı talebeleri geri çağrıldı. Bu nedenle Darüşşafakalılar da tahsillerini tamamlayamadan yurda dönmek zorunda kaldılar ve 1908 İnkılâbı'nın sonuna kadar da hiçbir telgraf öğrencisi Paris'e gönderilmedi. Ancak yurtdışında eğitim olmadan da telgrafla ilgili okul programı yerli memurları yetiştirme amacıyla başarıya ulaştı. Bu sayededir ki Osmanlı sisteminde görev alan yabancıların sayısı başlangıçta çok yüksekken, 1871'den sonra iyice azaldı.⁹

1908 İnkılâbı'ndan sonra ise Posta ve Telgraf İdaresi Darüşşafaka mezunlarına kapılarını kapadı. Bunun üzerine okul müfredatından telgrafçılık dersi çıkarıldı. Ancak kısa süre sonra yeniden telgrafçılıkta uzman memur ve mühendisler yetiştirme zarureti hâsıl oldu. Bu zaruret 1909 senesinde Telgraf Mekteb-i Âlisi adıyla Telgraf Nezaretî'nin binası içinde açılan yeni bir mekteple bir dereceye kadar karşılandı. I. Dünya Savaşı'nın ve Mütareke'nin sonuna kadar tedrisata devam eden bu mektep Millî Hükümet'in teşekkülü sırasında lağvedilmiş ise de 1924'te tekrar açılmış ve ders vermeye devam etmiştir.¹⁰

İşlenen veya İsnat Edilen Suçlar

Osmanlı sultan ve bürokratlarının elektrikli telgraftan bekledikleri temel pratik fayda; imparatorluk zemininde merkezî otoritenin güçlü bir şekilde varlığını muhafaza edip sürdürmesiydi. Bu münasebetle onlar için telgraf memurluğu son derece nezaket ve ehemmiyet arz eden bir meslekti.¹¹ Hal böyleyken telgraf hatlarının Osmanlı ülkesinde yükselişini tamamlamasından birkaç on yıl sonra telgraf memurları birçok şikâyet ve suçlamayla karşılaştılar. O şikâyetlerin başında ise devlet veya şahıslara ait telgrafları açmak ve içeriğini etrafa ifşa etmek gelir. Bu çalışmaya konu olan memurlarla ilgili yerel kaynaklardan İstanbul'a

⁸ Ergin, (1977): s.621.

⁹ Davison, (2003): s.364; Ergin, (1977): s.623-624; Tanrıkut (1984): s.570-573, 633; Yazıcı, (1983): s.753-754.

¹⁰ Ergin, (1977): s.625-626.

¹¹ BOA, BEO, 859/64377; 16 Teşrinievvel 1312/28 Ekim 1896.

ulaşan şikâyetler sıralanırken ifşa meselesi listede her zaman kendisine bir şekilde yer bulmuştur. Bu durum, aşağıda asılsız suçlamalara ilişkin örneklerin aktarımı sırasında da görüleceği üzere, muhtemelen imparatorluk yöneticilerinin ifşa hususunu her zaman oldukça dikkat çekici (*câlib-i dikkat-i nazar*) bir kusur olarak değerlendirmelerinden kaynaklanmıştır. Bir örnek olmak üzere, 1890 senesinde Yozgat Telgraf Müdürü'nün memuriyetini kötüye kullanıp telgraf sırlarını ifşa ettiğine ilişkin şikâyet¹² oldukça dikkate değer ve süratle üzerine gidilmesi gereken bir madde olarak değerlendirilmişti.

Osmanlı bürokratlarının ifşa meselesine neden öyle yaklaşımları gerektiğine ve meselenin imparatorluğun sonlarına doğru kazandığı boyuta Medine Muhafız ve Kumandanı Mirliva Basri Paşa 1914 tarihli bir yazısında şu şekilde dikkat çekmişti:

“Telgraf haberleşmesinin harice yayılmasına izin verilmesi esasen devletçe en beğenilmeyen durum olarak telakki edilmiş ve bunu önlemek amacıyla birçok tedbire başvurulmuştur. Çünkü hükümetin yararlı teşebbüslerini hayata geçirmek ve resmî işlemlerin o şekilde yayılmasını engellemek ancak gizliliği korumakla mümkün olur. Lakin Medine’de de yaşandığı üzere, imparatorluk merkezinden gelen emirlerin ahali tarafından öğrenilmesi ya da İstanbul’a gönderilmeden evvel ahalinin telgrafların içeriğinden haberdar edilmesi hükümet emirlerinin uygulanmasını tehlikeye düşürecek bir boyuta ulaşmıştır. Böyle bir yanlışı engellemek için bütün hükümet memurlarının, bilhassa da konu hakkında doğrudan doğruya alaka ve sorumluluk sahibi olan telgraf memurlarının son derece dikkat ve basiret üzere hareket etmeleri gerekiyorken telgraf haberleşmesini etrafa yaymak uzun zamandır kötü bir alışkanlık halinde sürüp gitmektedir.”¹³

Basri Paşa'nın dikkat çektiği sakıncaları 1911 yılında Bitlis telgrafhanesi örneğinde resmetmek mümkündür. O sene yürütülen bir tahkikat neticesinde Bitlis telgraf memurlarının vilayete ulaşan veya oradan civar vilayetlere çekilen telgrafların içeriğini öğrenerek “şuna buna” ifşa ettikleri saptanmıştı. Mesela, telgrafhanede görevli muhabere memuru İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal ettiği haberini etrafa yaymak suretiyle halkın şüphe ve heyecanının artmasına sebep olmuştu.¹⁴

İmparatorluk bütünlüğü açısından daha tehlikeli olanı ise telgraf memurlarının ifşa etme eyleminde yabancı kaynaklara doğru yönelmeleriydi. 1906 senesinde Akka Merkez Telgraf Müdürü Sezai Efendi'nin ücret karşılığında bazı kötü kimselere ihbarlarda bulunduğu, Hayfa Telgraf Müdürü Dürzî Yusuf Efendi'nin ise aylık maaş karşılığında hükümet sırlarını konsoloslara ifşa ettiğinden bahsedilmişti.¹⁵

Memurların ifşa hususunda gereken hassasiyeti göstermemeleri nedeniyle sık sık ve bilhassa savaşların öncesinde veya içerisinde uyarı niteliğinde emirler yayınlanmıştı. Mesela, I. Dünya Savaşı sırasında Başkumandanlık Vekâleti'nden bir genelge şeklinde bütün merkez ve taşradaki memurlara ilan edilmesi için kaleme alınan ve 26 Kasım 1914 tarihinde Sadaret tarafından yayınlanan şu emirde memurlar ve ifşa meselesine, ayrıca imparatorluk yöneticilerinin konuya gereken hassasiyeti göstermeleri gerektiğine ilişkin bazı önemli ayrıntılar vardır:

“Bazı memurların vazifeleri münasebetiyle öğrendikleri önemli bilgileri ve bilhassa ordu ve donanmamızın harekâtına ilişkin haberleri hariçte hikâye ettikleri işitilmektedir. Bunun neticesi ise bilmeden ve istemeden o gibi önemli haberlerin memleketimizdeki düşmanlarımızın ve hafiyelerinin kulağına kadar gitmesidir. Bu şekilde ve yalnızca ağzını tutmamanın neticesi olarak ordu ve

¹² BOA, DH.MKT, 1689/56; 1 Kânunusani 1305/13 Ocak 1890.

¹³ BOA, DH.İ.UM.EK, 69/51; 20 Kanunuevvel 1329/2 Ocak 1914.

¹⁴ BOA, DH.MTV, 21-2/18; 26 Teşrinievvel 1327/8 Kasım 1911.

¹⁵ BOA, BEO, 2786/208936; 25 Muharrem 1324/21 Mart 1906; DH.MKT, 1258/6; 19 Mayıs 1324/1 Haziran 1908.

donanmamıza büyük fenalıklar edilmektedir. Ordu ve donanmanın selameti için bütün memurların bildikleri veya memuriyetleri icabı öğrendikleri her türlü sırrı son derece gizli tutmaları, bunun için hiçbir yerde, hatta kendi evlerinde dahi anlatmamaları gerekiyor. Ayrıca memurların o gibi haberleri hariçte işittikleri takdirde askerî sırları ifşa edenlerin ortaya çıkarılması için hemen amirlerine haber vermeleri en mukaddes vazifelerinden birisidir.”¹⁶

Memurların en az telgrafları ifşa etmek kadar tehlike arz eden eylemlerinden bir diğeri ise imparatorluk düzenini veya toplumsal uyumu bozucu eylemlere kalkışmak veyahut o tarz eylemlere bulaşmış kişi veya gruplara hizmet etmektir. Mesela, Kütahya telgraf memurlarından bazıları 1909 senesinde bütün ahaliyi hükümet aleyhine kışkırtmak ve mahallî eşraftan bazılarını mensup olmakla suçlanmışlardı.¹⁷ Şemdinan (Şemdinli) Vakası'nın¹⁸ yaşandığı ve bazı kimselerin gizli bir cemiyet kurmaya çalıştıkları 1911 senesinde Gevar ve Şemdinan telgraf müdürleri resmî haberleşmeyi ifşa eylemleri nedeniyle İran Hududu Birinci Kısım Komiserliği tarafından İstanbul'a şikâyet edilmişlerdi.¹⁹ 1914 yılında Bağdat telgraf memurlarının telgrafları ifşa etmeleri nedeniyle aşiretler arasında bir çatışma çıkmasına sebep olduklarından bahsediliyordu.²⁰

Telgraf memurlarının mülkî işlemleri sekteye uğratabilecek durumların yaşanmasına sebebiyet vermeleri de imparatorluk bürokratları tarafından “en büyük vazife tanımaz eylemlerinden biri” olarak nitelendirilmişti. Kosova Vilayeti'ne bağlı Prizren Sancağı'nın Telgraf Müdürü Sıdkı Efendi'nin bahsedilen tarzda bir uygunsuzluk içinde bulunduğu ilişkin olarak 1901 yılında İstanbul'a akseden bazı haberler vardır. Mutasarrıflığın ifadesi olmak üzere, Sıdkı Efendi; Prizren gibi, sahip olduğu hassas mevki münasebetiyle idarî işlemlerin süratle gerçekleştirilebilmesinin ancak sağlıklı bir haberleşme sayesinde mümkün olabileceği bir birimde görevliydi. Ancak kendisi o hassasiyeti bir türlü idrak edememişti. Mesela, mutasarrıflık tarafından bazı tavsiyelerde bulunmak üzere Kaza Kaymakamı telgrafhaneye çağırılmış, ancak Sıdkı Efendi'nin engellemeleri yüzünden ve bütün ısrarlara rağmen haberleşme bir türlü sağlanamamıştı. Yapılan tetkikat neticesinde Sıdkı Efendi'nin daha öncede o tarz engelleyici eylemlere kalkıştığı anlaşılmıştı.²¹

Bunların yanında, temeli çatırdayan bir siyasî yapının bütün birimlerinde gözlemlenmesi mümkün olan resmî dairelerde keyfî davranışlar sergilenmesi eğiliminin telgrafhaneler için de geçerliliğini muhafaza ettiği görülmektedir. Adeta bütün imparatorluğu teslim alan tembellik ve savsamanın telgraf memurlarının keyfî davranışlarının başında yer aldığını tahmin etmek çok güç değildir. Osmanlı telgrafhanelerinin o hantal görüntüsünü Bitlis Vali Vekili Reşid Paşa 16 Ekim 1911 tarihli bir yazısında ve Bitlis özelinde olarak şu şekilde resmetmişti:

“Bitlis telgraf ve posta idaresinde sürüp giden bir tembellik ve düzensizlik vardır. Asayişe ve hazine hukukuna ait telgraflar dahi bazen üç dört gün ertelenmektedir. Bu nedenle vazifelerini dikkat, düzen ve gizlilik ilkelerine uygun olarak yürütmeleri gerektiği valilikten telgraf memurlarına tebliğ edilmiştir. Hatta telgrafhanelerde yaşanan uygunsuzluklara sebep olanları tespit etmek amacıyla girişilen tahkikat esnasında dahi telgraf memurlarının görevlerini sürat ve intizamdan uzak bir şekilde yürüttükleri müşahede olunmuştur.”²²

¹⁶ BOA, HR.HMŞ, İŞO, 108/35; 13 Teşrinisani 1330/26 Kasım 1914.

¹⁷ BOA, DH.MKT, 2743/61; 4 Şubat 1324/17 Şubat 1909.

¹⁸ Bkz. Ahmet Kahraman (2004). *Kürt İsyanları (Tedip ve Tenkil)*, İstanbul: Evrensel Yay., s.50-51.

¹⁹ BOA, BEO, 3978/298344; 4 Kânunuevvel 1327/17 Aralık 1911.

²⁰ BOA, DH.EUM.4.Şb, 1/3; 21 Şevval 1332/12 Eylül 1914.

²¹ BOA, DH.MKT, 2564/83; 20 Teşrinisani 1317/3 Aralık 1901.

²² BOA, DH.MTV, 21-2/18; 26 Teşrinievvel 1327/8 Kasım 1911.

Mevcut örnekler, Reşid Paşa'nın gerçekten sadece Bitlis Telgrafhanesi'nin durumunu resmetmediğini, o resme imparatorluktaki birçok telgraf merkezini de dâhil etmenin mümkün olduğunu göstermektedir. Mesela, Musul Telgraf Müdürü Fehmi Efendi “şunun bunun” telgraflarını ücretsiz çekerek telgrafhane gelirlerini imha etmek suçlamasıyla 1896 yılında İstanbul'a şikâyet edilmişti.²³ Bağdat ve Basra'da görevli telgraf memurları 1914 senesinde telgrafları saklamak ve önceliği olan şifrelileri ertelemek gibi usulsüzlüklere cesaret etmekten geri durmamakla suçlanmışlardı.²⁴ Aynı yıl Medine Telgraf Memuru Salim Efendi'nin Medine Muhasebeciliği'nden Beyrut Defterdarlığı'na hitaben kaleme alınan ve şiddetli darlık nedeniyle süratle 5 bin lira gönderilmesi gerektiğini içeren 22 Şubat 1914 tarihli telgrafi zamanında çekmeyerek bahsedilen meblağın gönderilmemesine ve o nedenle askerlerin maaşlarının ödenememesine sebep olmuştu.²⁵

Keyfî davranışlarda ölçüyü kaçıran telgraf memurları da vardı. Kosova Kaymakamı'nın 1904 tarihli şikâyeti doğruysa Ahmed Efendi ismindeki Kosova Telgraf Memuru ölçsüzlükte kendisine ilk sıralarda yer bulmayı hak ediyor. Çünkü hükümet sırlarını ifşa etmek ve ahalinin heyecanına neden olan yalan yanlış havadisler yaymak gibi tekrarlanan usulsüzlüklerin yanında onun Çavuş Kasım ile birlikte telgrafhanede gece gündüz içki içecek kadar “ahlaksız bir memur” olduğundan bahsedilmektedir.²⁶

Tekirdağ Posta ve Telgraf Müdürü Nail Efendi hakkında “*ahaliden ve tüccardan Mehmed Yusuf*” imzasıyla kaleme alınan şikâyet yazısı esasında bir Osmanlı telgraf memurunun ne tür istenmeyen keyfî davranışlar sergileyebileceğini açıkça ortaya koyar niteliktedir. Edirne Vilayeti'ne, oradan Dâhiliye Nezareti'ne takdim edilen bu yazı 5 madde ve bir sonuç (*hatime*) şeklinde kaleme alınmıştır. “Dokuz seneden beri memleketimize bıraktığı fesatlık ve hyanetle herkesin nefretini üzerine çeken Posta ve Telgraf Müdürü Nail Efendi'nin ahvaline nezaretinizin dikkatini çekerim” şeklinde bir girişle yazısına başlayan Mehmed Yusuf tarafından şu maddeler sıralanmıştır:

“1) Memur veya tüccar olsun ya da namus ve haysiyet sahibi bulunsun, kısacası her kim olursa olsun birisi resmî bir makama arzuhal edecek olsa dilekçesi Nail Efendi tarafından açılır ve kendisiyle alakalı olmadığını anlarsa mahalline gönderir. Ancak eğer bir menfaat sağlayacaksa erteler veya iptal eder.

2) Onun bahsedilen muamelesinden dolayı kimsenin postaneye güveni kalmamıştır. Bu nedenle herkes kişisel haberleşmesini, akçe ve diğer eşyalarını gönderme işini mecburen emanetçiler marifetiyle sağlamaktadır. Bu nedenle posta gelirlerinin ne kadar zarara uğradığını arz etmeye gerek yoktur.

3) Her nasılsa hükümet şifresinin bir suretini elde etmiş olduğundan bütün resmî ve gizli haberleşmeyi öğrenmektedir. Bunları ve vazife icabı öğrendiği diğer hükümet sırlarını *malumat satıcı* şeklinde herkese ve özellikle yabancılara yaymaktadır. Bu şekilde ve daima kanunları ihlal eder. Telgraf Nazırı ile Edirne Başmüdürü'nün idareden habersiz olduklarını, kendisininse iktidar ve dirayeti sayesinde deveren eden bütün gelişmelere vâkıf olduğunu bir takım meclis ve toplantılarda iftiharla beyan eder. Bu bile onun nasıl bir zihniyette olduğunu anlamaya yeterli bir delil teşkil etmektedir.

4) Tekirdağ'da yalancılıkla meşhur olmuş bazı kimselere katılarak, sahte veyahut *sadık muhbir* imzalarıyla memur, tüccar ve ahalinin aleyhinde bir takım ihbarnameler kaleme alıp onların sebepsiz yere rencide edilmelerine ve bu şekilde cinnetlerinin artmasına aracılık etmektedir. Kamu güvenliğini ihlal eden bu suçunun karşılığı ise Ceza Kanunnamesi'nde yazılıdır.

²³ BOA, BEO, 859/64377; 16 Teşrinievvel 1312/28 Ekim 1896.

²⁴ BOA, DH.EUM.4.Şb, 1/3; 21 Şevval 1332/12 Eylül 1914.

²⁵ BOA, DH.İ.UM.EK, 69/51; 20 Kanunuevvel 1329/2 Ocak 1914; DH.İ.UM.EK, 68/40; 17 Şubat 1329/2 Mart 1914.

²⁶ BOA, TFR.I.MN, 41/4020; 1 Haziran 1320/14 Haziran 1904.

5) Gayet *ahlaksız ve rezil* bir adam olup telgrafhanenin üst katındaki odasına bir takım *Yahudi oğlanları* getirerek çok fena işlere cüret etmektedir. Geceleri sarhoş ve rezil bir şekilde dolaştığı Yahudi mahallelerinde herkes onunla *yuha ve guguk*²⁷ nidalarıyla alay etmektedir. Bu rezillikleri herkesçe bilindiği gibi polis dairesinin tutanaklarıyla da sabittir.

Sonuç: Arzuhalim pek mahzur ve ayrıntı külfetinden uzaktır. Yoksa bu *yadigâr-ı rüzgârın* durumu izaha kalkışılca ciltler teşkil edecek derecede kalem oynatmak gerekir. O, bir dakika bile devlet hizmetinde bulundurulacak adamlardan değildir. Ne çare ki Mutasarrıf Bey'in lütuf ve nezaketi sayesinde halen memuriyeti devam etmektedir. Ancak onun yüzünden her an büyük bir hadise yaşanabilir. Dördüncü kez ve tamamıyla gerçeklere uygun olarak kaleme aldığım dilekçemi bu kez şifreli olarak ve Avusturya Postanesi'ne vererek size göndermeye mecbur oldum."²⁸

İttihatçıların imparatorluk idaresini ele almalarıyla birlikte telgraf memurlarının usulsüzlüklerine ilişkin yeni iddialar gün yüzüne çıkmıştır. Ancak bunları; iktidarın devrimsel olarak el değiştirdiği zamanlarda sonradan gelenlerin öncekileri ve önceye ait olanları kötülemediği şeklinde genel bir kaide halini almış olan eğilimi, İttihatçıların Osmanlı monarşist düzenine karşı sergilemiş, telgrafhanelerin veya çalışanlarının da bundan hisselerine düşeni almış olabilecekleri ihtimalini hatırdan çıkarmayarak değerlendirmek gerekiyor. Mesela, Hürriyet'in İlanı'ndan (1909) hemen sonra Tanin'de isimsiz olarak yayınlanan bir seri makalede Telgraf Nezareti'nin geçmişine ve hâlihazırına ilişkin oldukça çarpıcı yorumlar vardı. Nezaretin "*devr-i istibdadda edinmiş olduğu su-i şöhret ve âdem-i emniyeti*" üzerinden atması için öncelikle memur kalitesinin yükseltilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştı. Yazının en dikkat çekici yönlerinden biri ise Abdülhamid devrinin posta ricalinden jurnalcilik işine bulaşmamış pek az kimsenin bulunduğundan bahsediliyor olmasıdır.²⁹

Zaten 31 Mart Ayaklanması'ndan kısa süre sonra telgraf memurları o tarz suçlamalarla karşı karşıya kaldılar. Mesela, Mehmed İbrahim, Ahmed Arif ve Hüseyin Hüsnü imzalarını taşıyan müşterek bir ihbarnameye göre, Gazze Telgraf Müdürü önceki devirde Yıldız Sarayı ile gerçekleşen haberleşmesi nedeniyle hafiyeliği sabit olan birisiydi. Onunla ilgili başka suçlamalar da vardı. İddialara göre, kendisi telgraf sırlarını ifşa etmekle şöhret bulan ve günah işlemeyi alışkanlık edinen birisiydi. Üstelik anlaşılmayan bir sebeple, ahali arasında ayrılık yaratmak için bir cemiyet oluşturmuştu. Şimdi bütün bu nedenlerden dolayı onun da diğer hafiyeler gibi Gazze'den uzaklaştırılması isteniyordu.³⁰

İttihatçıların o yönde beslediği şüpheler her seçim arifesinde büyük bir artış göstermiş; seçimlerin sağlıklı bir surette cereyanını sağlamak için yerel birimlerde görevli bazı memurların değiştirilmesine gerek duyulmuştur. Mesela, II. Meşrutiyet'in İlanı'ndan sonra açılacak parlamentonun mebuslarını belirlemek için yapılacak 1908 seçimlerinin öncesinde, resmî veya şahsî haberleşmeyi ifşa etmek ve görevini kötüye kullanmak gibi uygunsuzluklara kalkıştığı yönünde İstanbul'a ulaşan bir şikâyet üzerine Antalya Telgraf Merkezi Müdürü'nün açığa alınması için hemen resmî girişimler başlatılmıştı.³¹ 1914 Genel Seçimleri öncesinde de Kastamonu'ya bağlı Çerkes'in telgraf müdürü benzer bir şikâyete konu olmuştu. Kastamonu Valisi Reşid Paşa'nın ifadesi olmak üzere, seçimlerin "*tesirden azade olarak*" yapılabilmesi için türlü uygunsuzluklarının yanında hükümet sırlarını ifşa ettiği bilinen Telgraf Müdürü'nün hemen Çerkes'ten uzaklaştırılması gerekiyordu.³²

²⁷ Birisiyle eğlenmek veya onu kızdırmak için çıkarılan sestir.

²⁸ BOA, DH.MKT, 1262/98; 20 Mayıs 1324/2 Haziran 1908.

²⁹ Tural, (2009): s.212-213.

³⁰ BOA, DH.MKT, 1288/34; 5 Şaban 1326/2 Eylül 1908.

³¹ BOA, DH.MKT, 2640/19; 29 Eylül 1324/12 Ekim 1918.

³² BOA, DH.KMS, 20/40; 21 Mart 1330/3 Nisan 1914.

Neden Suç veya Suçlanma?

Oldukça hassasiyet arz eden bir meslek olmasına rağmen telgrafçılıkla meşgul olan memurların o tarz yasadışı eylemlerle birlikte anılmalarına ilişkin birçok sebep vardır. Aralarında, bir sonraki kısımda dikkat çekileceği üzere, birer iddiadan öteye gidemeyenleri de bulunmakla birlikte, telgraf memurlarının atanması aşamasında mesleğin gerektirdiği bazı hassas dengelerin imparatorluk merkezince hesaba katılmamış olmasının söz konusu uygunsuzlukları doğuran sebeplerin başında geldiğini peşinen ifade etmek gerekiyor. Örneğin, telgraf memurlarının kendi memleketlerinde görevlendirilmeleri telgrafhanenin işleyişinde bazı olumsuzluklar doğurmuştur. Derviş Paşa, İşkodra'dan İstanbul'a çektiği 30 Kasım ve 16 Aralık 1880 tarihli telgraflarında meseleye şu şekilde dikkat çekiyordu:

“İbrahim ve Yusuf efendiler gibi, Arnavutluk kıtasında görevli telgraf memurlarının birçoğu yerli unsurlardandır. Bu nedenle telgraf sırlarını ifşa etmektedirler. Bu uygunsuzluğu ortadan kaldırmanın tek çaresi onları Anadolu ve Arabistan kıtalarında görevli telgraf memurları ile değiştirmektir.”³³

İmparatorluğun farklı noktalarında Derviş Paşa'nın dikkat çektiği hususu destekler gelişmeler yaşanmıştı. Mesela, 1903 senesinde hükümet sırlarını ifşa etmekle suçlanan Yakova Telgrafhanesi'nde görevli Mahmud Efendi aslen Yakovalıydı.³⁴ 1904 yılında ise İslam akaidine aykırı ve Müslüman ahaliyi galeyana getirici hareketleri nedeniyle defalarca İstanbul'a şikâyet edilen Cebel-i Bereket Sancağı³⁵ Mutasarrıfı Rıza Bey hakkında herhangi bir cezaî işlem yapılmamasının, Adana Telgraf Başmüdürü'nün onun amcası olmasından kaynaklandığı konuşuluyordu. İddiaya göre, telgraf sırları daima amcası kanalıyla kendisine aktarıldığı için Rıza Bey hükümetin atacağı bütün adımlardan daima haberdar olmuştu.³⁶

Yerli unsurlardan atanan telgraf memurlarının ne tür sakıncalı durumların doğmasına sebebiyet verdiklerini ortaya koyan çarpıcı misallerden birisi 1907 senesinde ve Biga Kazası Telgraf Memuru Zühdü Efendi özelinde yaşanmıştı. Yürütülen gizli bir tahkikatın neticesinde sabit olduğu ve kaza kaymakamı tarafından üst makamlara takdim edildiği üzere, Zühdü Efendi; kayınbiraderi Kemal, Topçu mülazımı Hasan ve Redif Çavuşu Halil efendileri telgrafhaneye topluyor ve telgraf haberleşmesinden onları haberdar ediyordu. Daha kötüsü ise postanın özel memur ve mesulü Zühdü Efendi olduğu halde onun telgrafhanede bulunmadığı zamanlarda kayınbiraderi Kemal posta çantalarını açıyordu. Bu durum Kaza Polis Komiserliği tarafından bir jurnalle kayıt altına alınmıştı. En mühim evrakların teslim edildiği bir posta idaresinde herhangi bir vazife ve alakası olmayan birisinin bulunarak, resmî veya gayri resmi haberleşmeye ilişkin öğrendiği bilgileri çarşı ve pazar yerlerinde yaymakta olduğu bazı memurların ifadesiyle de doğrulanmıştı. Üstelik bu durumun o şekilde sürüp gitmesinin türlü uygunsuzluklara sebebiyet vereceği kendisine defalarca anlatılmış olmasına rağmen Zühdü Efendi uyarılara asla kulak asmamış, Kemal Efendi'nin sadece kayınbiraderi değil, aynı zamanda telgrafhanede mukayyit mülazımı olduğunu, kendisininse istediği şekilde müdahale yetkisine sahip bulunduğunu beyan etmekle yetinmişti.

Ayrıca yürütülen tahkikat neticesinde kendisinin daha önceleri de benzer uygunsuzluklara kalkıştığı anlaşılmıştır. Mesela, Biga'nın eski naibi Tevfik Efendi'nin İstanbul'daki akrabalarına gönderdiği bir aile mektubu, Zühdü Efendi'nin istihdam ettiği bir şakirt ile yine telgrafhaneye topladığı Redif Çavuşu Halil ve Şakir Efendi tarafından açılmış ve içeriğinden herkes haberdar edilmişti. Bu olaylar nedeniyle şimdi Kaza'daki herkeste telgrafhaneye karşı bir güvensizlik hali hâkimdi. Ahalinin hususî mektuplarını göndermek için Biga'ya bağlı Karabiga Postanesini tercih etmek zorunda kalmaları bunun en açık göstergesiydi.

³³ BOA, Y.PRK.MYD, 1/73; 4 Kanunuevvel 1296/16 Aralık 1880.

³⁴ BOA, TFR.I.KV, 12/1197; 17 Muharrem 1321/15 Nisan 1903.

³⁵ XIX. yüzyılın sonlarında Cebel-i Bereket Sancağı, Adana Vilayetine bağlı olup, Yarpuz, Hassa, İslahiye, Bulanık, Payas ve Osmaniye kazalarından meydana gelmekteydi. Bkz. Adem Tutar (2003). “XIX. Yüzyılın Sonlarında Cebel-i Bereket Sancağında Müslümanlar Ve Gayrimüslimler”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.8, Elazığ: s.145.

³⁶ BOA, BEO, 2334/175045; 4 Mayıs 1320/17 Mayıs 1904.

Bu ise kamu güvenliğini ihlal eden bir gelişme olmanın da ötesinde posta gelirlerini sekteye uğrattıyordu. Dahası Zühdü Efendi 10 seneyi aşkın bir süredir Biga'da bulunduğu için her işten haberdardı ve memurları birbirine karşı kıskırtıp gerçekle örtüşmeyen şikâyetlerin artmasına önayak olmuştu. Hatta Biga'nın önceki kaymakamı zamanında her nasılsa bir yolunu bulup mahallî şifreyi ele geçirmiş olduğu rivayet ediliyordu. Bu nedenle yeni kaymakamın müracaatı üzerine eski şifrenin değiştirilmesi lüzumu hâsıl olmuştu.³⁷

İfşa iddiasıyla yukarıda kendisinden bahsedilen Medine Merkez Telgraf Memuru Salim Efendi'nin varlığı, ayrıca yerli memurların haberleşmenin sağlığını bozucu davranışlarını anlamak yahut anlamlandırmak açısından da iyi bir örnek teşkil etmektedir. 1914 yılında yürütülen tahkikatın neticesi olmak üzere, Salim Efendi; küçük yaşlardan itibaren birlikte vakit geçirdiği işsiz güçsüz takımından bazı arkadaşlarına sırf hoş görünmek ve aralarındaki kadim hukuk adına bir hizmette bulunabilmek adına ve büyük bir cahillikle aslî vazifesini tamamen unutarak telgrafları ifşa etmekten geri durmamıştır. Ayrıca onlar adına telgraflar tertip ettiği gibi, İstanbul'dan gelen yazıları yereldeki muhataplarına teslim etmeden evvel arkadaşlarını içeriklerinden haberdar etmiştir.³⁸

Telgraflarla ilgili istenmeyen eylemlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan atamalar sırasındaki yanlışlıklardan bir diğeri ise etnik dengenin ayarlanamamış olmasıdır. Nitekim ayrılıkçı eylemlerinde bir artış yaşandığı gözlemlenen yıllarda, Ermenilerin çoğunlukta olduğu birimlerin telgrafhanelerinde aynı etnik kökenden gelen memurlar çalıştırılmıştır. Belki bir imparatorluk için o gün aksini yapmak tezat bir tedbir olarak düşünülebilir, lakin bu durum nedeniyle Babiâli'nin birçok güçle karşılaştığı da vesikalarla sabittir. Mesela, Hakkâri Sancağı'nın geçici olarak bağlı bulunduğu Başkale Merkez Telgraf ve Posta Müdürlüğü'nde görevli Agop Efendi'nin telgrafları ifşa etmek suretiyle zararlı maksatlarını gerçekleştirme yolunda Ermenilere kolaylık sağladığı 1889 senesinde Van Valiliği tarafından İstanbul'a iletilmişti.³⁹ Benzer şekilde, lakin 1906 senesinde Diyarbakır Vali Vekili ve Onbirinci Fırka Kumandanı Ferik Bahri Paşa'nın ifade ettiği üzere, Diyarbakır Telgraf ve Posta Başmüdürlüğü'nün maiyetinde muhasebe kâtibi olarak bulunan David Efendi hem Ermeni hem de yerliden olduğu için bazı hususları etrafına ifşa etmekten geri durmuyordu. Hatta bu nedenden dolayı 10-11 sene önce başka bir birime gönderilmesine Telgraf Nezareti tarafından karar verildiği, ancak sonradan yerinde bırakıldığı yapılan tahkikat neticesinde anlaşılmıştı. Derviş Paşa'ya göre, önemi açık olan Diyarbakır Telgrafhanesi'nde yerliden olan öyle bir Ermeni'nin bulunması iş ve siyaset icabı zarar doğuracağından bir an evvel diğer bir mahalle kaldırılması münasip olacaktı.⁴⁰

Yanlışlıkların yanı sıra gerekli birimlere zamanında atama yapılmaması da telgrafhanelerde ortaya çıkan olumsuzluklara doğrudan etki etmiştir. 1908 senesinde İşkodra Valisi Nuri Paşa'nın dikkat çektiği üzere, İşkodra Telgrafhanesi uzunca bir süre boş bırakıldığından adeta fesatlığın bir vasıta ve yuvası haline gelmişti. Zira resmî haberleşme sürekli ifşa edildiğinden hükümet fesatçıların oradaki eylemlerinden haberdar olamıyordu. Nuri Paşa bu nedenle şimdi telgrafhaneye acilen bir memur atanmasını istiyor, ayrıca o memurun sahip olması gereken nitelikleri İstanbul'a arz ederken yerli unsurların telgraf haberleşmesi açısından arz ettiği tehlikeye de dikkat çekiyordu. Nitekim paşanın isteği, İşkodra'nın müstakbel telgraf memurunun daha evvel Rumeli ve Arnavutluk'ta çalışmamış ve oralarla hiçbir şekilde münasebet peyda etmemiş genç ve dürüst birisi olması yönündeydi.⁴¹

İmparatorluğun içinde bulunduğu malî açmazlar nedeniyle telgraf memurların oldukça düşük olan ücretlerinin⁴² telgrafhanelerde isteksiz çalışma veya haksız kazanç elde etme gibi resmî dairelerde görülme ihtimali yüksek olan usulsüzlüklerin meydana gelmesinde teşvik edici bir unsur olmuştur. 1894 senesinde Beyrut Telgraf Dairesi Lisan-ı Ecnebi Memuru Barladı

³⁷ BOA, DH.MKT, 1183/34; 6 Teşrinisani 1323/19 Kasım 1907.

³⁸ BOA, DH.İ.UM.EK, 69/51; 20 Kanunuevvel 1329/2 Ocak 1914.

³⁹ BOA, DH.MKT, 1618/8; 10 Nisan 1305/22 Nisan 1889.

⁴⁰ BOA, DH.ŞFR, 363/44; 17 Nisan 1322/30 Nisan 1906; DH.MKT, 1077/37; 22 Nisan 1322/5 Mayıs 1906.

⁴¹ BOA, DH.MKT, 1271/9; 3 Temmuz 1324/16 Temmuz 1908.

⁴² Tural, (2009): s.213.

Efendi'nin ticarî işlere dair çekilen telgrafların içeriğini ifşa etmek suretiyle haksız kazanç sağladığından⁴³ bahsediliyor olması bu duruma ilişkin örneklerden sadece birisidir.

Memuriyette yükselmek veya bir makam sahibi olmak amacından güç alan kişisel hırslar da telgraf memurlarını yasadışı eylemlere iten sebepler arasında yer alır. Mesela, Mekke'den Medine Posta ve Telgraf Müdürlüğü'ne tayin edilen Hayri Efendi 1913 senesinde mahallî başmüdürlüğe yükselebilmek için münasebet kurduğu bazı kimselere haberleşmeyi ifşa etmekten ve o şekilde umumun menfaatini kişisel çıkarına feda etmekten çekinmemiştir.⁴⁴

Telgraf memurlarının kimi zaman sadece birilerine yaranma gayeleri, isimlerinin uygunsuzlukla anılmalarına yetebiliyordu. Mesela türlü yasadışı eylemlere kalkıştığına yukarıda dikkat çekilen Kastamonu'ya bağlı Çerkes'in telgraf müdürünün hükümet sırlarını ifşa etmesinin "*şuna buna yaranmak maksadına*" dayandığından bahsediliyordu.⁴⁵

Merkezî idarenin yahut memurların kusurlarından kaynaklananların yanında, telgrafhanelerdeki usulsüzlüklerin altında yatan daha farklı sebepler de tespit edilmiştir. Bazen yerel bir birimdeki en büyük mülkî amirin basiretsizliği telgrafhanelerdeki usulsüzlüklerin artarak devam etmesine doğrudan etki etmiştir. Bunun en iyi örneklerinden birisi 1909 senesinde Bartın'da yaşanmıştır. Şöyle ki Bartın İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mensup kimseler hükümetin şifre ile gerçekleşen yazışmalarını telgrafhaneden alarak devlet sırlarına vakıf oluyorlar, o sayede hükümete düşmanlık besleyen kimseleri kıskırtmaktan geri durmuyorlardı. Onların bu usulsüzlüklerinin önünü alması gereken Bartın Kaymakamı Şakir Efendi ise artık o şartlar altında görevini yürütemeyeceği beyanıyla Dâhiliye Nezareti'nden başka bir kazaya tayin edilmesini istemiştir. Bunun üzerine Şakir Efendi'nin memuriyet yeri daha önce becayiş talebinde bulunmuş olan Düzce Kaymakamı Feridun Bey ile değiştirilmiştir. Ayrıca nezaret yetkilileri kaymakam gibi davranmayıp, hükümetin resmî haberleşmesinin ifşa edilmesinin süratle üzerine gidilmesi gereken bir hadise olduğuna hükmederek durumu Sadaret'e arz ettiler. Sadaret de İttihatçıların söz konusu eylemleri hakkında seri bir tahkikat yapılması gerektiğini Posta ve Telgraf Nezareti'ne bildirdi.⁴⁶

Telgraf memurlarını usulsüzlüğe sürükleyen farklı sebepler arasında onlara yönelik tehditleri de dâhil etmek gerekiyor. Van Merkez Telgraf Müdürü Mehmed Efendi 1889 senesinde öyle bir tehdide maruz kalmıştı. İstanbul'a ulaşan şikâyetlere bakılırsa kendisi telgraf sırlarını ifşa etmekle itham ediliyordu. Bu nedenle görevinden alınması gündeme gelmişti. Ancak Telgraf ve Posta Nezareti tarafından yürütülen tahkikat neticesinde Mehmed Efendi'nin o ana gelinceye dek telgraf sırlarını ifşa ettiğini gösterir herhangi bir his ve delile rastlanmamıştı. Üstelik tüm göstergeler onun dürüst birisi olduğunu doğruluyordu. Nihayet çok geçmeden söz konusu şikâyetin, telgraflardan malumat almak amacıyla savrulan tehditlere Mehmed Efendi'nin kulak asmamasından kaynaklandığı gün yüzüne çıkarılmıştı.⁴⁷

1905 senesinde Musul Vilayeti'ne bağlı Çemçemal'de de benzer bir hadise yaşanmıştı. Oradaki telgraf memuru hükümet sırlarını kendilerine ifşa etmediği için Hemundlar tarafından katledilmekle tehdit edilmişti. Bu nedenle hayatının tehlikede olduğunu beyan ederek Bağdat Posta ve Telgraf Başmüdürlüğü'nden başka bir telgrafhaneye tayin edilmesini istedi. Tehditlerin gerçekliği Kumandanlık ve Kaymakamlık tarafından tasdik edilince isteği olumlu karşılandı. Ancak tayinin gerçekleşmesi için başvuruda bulunulan Telgraf Nezareti önemli bir noktaya dikkat çekme lüzumu hissetmişti: Zorbalıkları resmî birimlerce onaylanan Hemundların oraya gidecek diğer memurları da tehdit edecekleri aşikârdır. Nezaret gerçekten haklıydı, bu nedenle Hemundların mahallî idare tarafından araştırılıp ortaya çıkarılmaları ve cezalandırılmaları için Dâhiliye Nezareti kanalıyla Musul Vilayeti'ne bir emir gönderildi.⁴⁸

⁴³ BOA, BEO, 388/29028; 13 Şevval 1311/19 Nisan 1894

⁴⁴ BOA, DH.MTV, 62-2/1; 15 Nisan 1329/28 Nisan 1913.

⁴⁵ BOA, DH.KMS, 20/40; 21 Mart 1330/3 Nisan 1914.

⁴⁶ BOA, DH.MKT, 2840/79; 25 Mayıs 1325/7 Haziran 1909.

⁴⁷ BOA, DH.MKT, 1631/10; 11 Haziran 1305/23 Haziran 1889.

⁴⁸ BOA, DH.TMIK.M, 200/52; 6 Haziran 1321/19 Mayıs 1905.

Son olarak, isminin suçlarla birlikte anılmasını alışkanlık haline getirmiş memurların telgrafhanelerin birer suç işleme merkezi haline dönüşmesinde önemli birer etken olduğunu belirtmek gerekiyor. Kirilyos Efendi'nin memuriyet geçmişine ilişkin evrakları incelemek söz konusu etkeni anlamak açısından önemli, hatta yeterlidir. Kendisi, Beyoğlu Telgraf Merkezi'nde mülazım (stajyer) olarak çalıştığı 1899 senesinde harp harekâtına dair Yenişehir'den, Londra'da yayınlanan Morning Post Gazetesi'ne çekilen bir telgrafi kopya etmişti. O kopya cebinde yakalanınca hemen açığa alınmış ve hakkında bir soruşturma başlatılmıştı. Şura-yı Devlet'e taşınan ve Bidayet Mahkemesi tarafından görülen dava neticesinde "onun ifşa maksadının henüz tam olarak netleşmemiş olmasına rağmen telgrafın bir kopyasını cebine koymasından ufak da olsa bir maksat güttüğü, ayrıca öyle davranarak nezaret emirlerini çiğnediği göz önünde bulundurularak Ceza Kanunnamesi'nin 102. maddesinin ilk fıkrasına uygun olarak bir aylığı kadar para cezası ile cezalandırılmasına karar verilmişti." Böyle bir aylık maaş kesintisi cezasına mahkûm edilen memurların yeniden istihdamı kanunen uygun olduğundan Kirilyos Efendi, Telgraf ve Posta Nezareti tarafından İnsaliye Telgraf Merkezi Lisan-ı Ecnebi Memurluğu'na atanmıştı. Ancak orada uzun süre kalamamış, ilgili evrakta belirtilmeyen bir sebepten ötürü azledilip Selanik Merkezi'ne nakledilmişti. Nihayet burada da rahat durmamış ve Hakimoğlu adına İskeçe'ye gönderilmek üzere 12 kuruş ücretiyle birlikte kendisine teslim edilen bir telgrafi saklamıştı. Selanik Posta ve Telgraf Başmüdürlüğü'ne göre, Kirilyos öteden beri fesatlığı huy edinmişti. Bu nedenle onun gibilerin memuriyetlerinin devamı uygun bulunmadığından azledilmişti.⁴⁹

Hukukî Ya da Hukuku Olmayan Süreç

79 maddeden müteşekkil bir Telgraf Nizamnamesi 24 Ekim 1859 tarihinde resmen ilan edilmişti. Bu nizamname; telgraf sisteminin idaresini, mesajların gönderimini, öncelikleri (ilk önce devlet telgrafları geliyordu), memurların görev ve sorumluluklarını, çırakların eğitimini, onarımları ve daha birçok hususu düzene sokmuştu. Nizamnamede kimlerin mesaj yollarken şifre kullanıp kimlerin kullanamayacağını gösteren kurallar dahi vardı.⁵⁰ Ayrıca bu çalışmayı yakından ilgilendirdiği üzere, sırları ifşa eden veyahut edilmesini kolaylaştıran memurlar hakkında ne tür cezaî yaptırımlar uygulanacağı da nizamnameye derç edilmişti. Ancak devrin telgraf direktörü olan Agoton Efendi⁵¹ sanki ilerde yaşanacakları sezmişçesine nizamnamede çok önemli bir eksikliği fark etmişti ve bunu 16 Ekim 1864 tarihli bir önerge ile gündeme getirdi. Onun tespit ve ifadesi olmak üzere, nizamnamede memurları telgraf sırlarını ifşa etmeye davet edenler veya memurlar hakkında iftira atmaya cüret edenlerin cezalandırılmasına ilişkin herhangi bir açıklık yoktu. Oysa rüşvet veren, rüşvetçi ve iftiracı statüsüne giren o tarz kimselere ilişkin fıkralar Osmanlı Ceza Kanunnamesi'nde mevcuttu. Şimdi Agoton Efendi o maddelerin Telgraf Nizamnamesi'ne de dâhil edilmesi isteğini, hazırladığı bir varakayla birlikte ilgili mercie takdim ediyordu. Varakada kaydedildiği üzere, Telgraf Nizamnamesi'nde konuya ilişkin mevcut bentler şunlardı:

"Telgraf sırlarını ifşa eden telgraf memurları 1 mecdiye altınından 25 mecdiye altınına kadar para cezası ödeyecek, 1 aydan 1 seneye kadar hapis ile cezalandırılacak ve telgraf hizmetinde bir daha istihdam edilmeyecektir.

Telgraf memurlarından birisi kendi nefsiyle sırları ifşa etmeyip sadece sırrın yayılmasını kolaylaştırmak için diğer bir kimseyi telgraflardan haberdar etme yoluna sapsa o memura yine sırrı ifşa eden nazarıyla bakılacak ve ikisi birden cezalandırılacaktır.

Telgraf memurunun ifşası nedeniyle bir yazının içeriğinin yayılması durumunda gerek o yazıyı alacak adam gerek yazı sahibi zarar ve ziyanlarının

⁴⁹ BOA, ŞD, 1129/15; 19 Mayıs 1315/31 Mayıs 1899.

⁵⁰ Davison, (2003): s.368-369. Nizamname için ayrıca bkz. Tanrıkut, (1984): s.584-591.

⁵¹ Agoton Efendi, 1865'te kurulan Uluslararası Telgraf Birliği'nin bir üyesi olan Babiâli'yi Paris'teki ilk konferansa temsil etmişti. Bkz. Davison, (2003): s.369.

tazmini için mahkeme talep ederlerse ilgili memur mahkemeye davet edilecektir.”

Agoton Efendi'nin şimdi nizamnameye dâhil edilmesini istediği bentler ise şunlardı:

“Her kim bir şey vaat ederek veya hediye şeklinde yahut diğer bir suretle rüşvet vererek telgraf memurlarından birini telgraf esrarını ifşa etmeye teşvik ederse o kimse sırları ifşa edenlerle aynı cezalara tâbi tutulacaktır.

Her kim telgrafhane umumî idaresine veya memurlarından birine iftira edecek olur ise o kimse iftiracılar için Ceza Kanunnamesi'nde yer alan cezalara maruz kalacaktır.”

Agoton Efendi'nin teklifi 16 Haziran 1866 tarihinde Meclis-i Vala'da görüşüldü ve oldukça yerinde bulundu. Sadece ifadesel olarak bazı düzeltmeler yapıldıktan sonra yeni nizamnamenin çoğaltılarak bütün telgrafhanelere gönderilip levha şeklinde astırılması için durumun bütün telgraf müdürlerine tebliğ edilmesine, ayrıca değişiklikten herkesin haberdar olması amacıyla nizamnamenin gazeteler vasıtasıyla da ilan edilmesine karar verildi.⁵² Bu şekilde telgrafhaneler ve memurları açısından önemli bir eksiklik giderilmiş oldu.

Çalışmanın başında da ifade edildiği üzere, Osmanlı yöneticilerinin telgraf hatlarının imparatorlukta yükselişini sağlamalarındaki temel gaye merkezî otoritenin İstanbul'dan uzak birimlerde en kolay ve hızlı şekilde hissedilmesini sağlamaktı. Telgraf sırlarını ifşa etmek suretiyle hükümet haberleşmesinin, dolayısıyla imparatorluk otoritesinin sarsılmasına neden olmak gibi bahsedilen amacı akamete uğratan eylemlere cesaret eden yahut cesaret ettikleri iddiasıyla suçlanan telgraf memurları, yukarıda dikkat çekilen nizamnamenin mevcudiyetine rağmen herhangi bir soruşturmaya konu olmaksızın azledilirler yahut daha etkisiz ve geçici bir çözüm yolu olan yer değiştirme cezasına çarptırılırlardı. Mesela, Medine Posta ve Telgraf Müdürü Hayri Efendi telgraf sırlarını ifşa ettiği iddiası üzerine hakkında herhangi bir soruşturma yapılmadan 1913 senesinde açığa alınmıştı.⁵³

İmparatorluğu yönetenlerinin, bir memurun yerini değiştirmekle onun eski alışkanlıklarını değiştirebilmenin mümkün olabileceği gibi yanlış bir düşünceden yahut düşüncesizlikten esinlendikleri aşikâr olan suçlu veya sadece şüphe duyulan memurların yerlerini değiştirme uygulaması ise en sonunda Telgraf Nezareti'nin değişim isteğine cevap veremeyeceği bir kerteye kadar ulaşacaktı. Mesela 1898 senesinde Musul Valisi Abdulvahab Paşa Musul Telgrafhanesi'nde görevli Yahya Efendi ile Avlonyalı Rauf'un telgraf haberleşmesini ifşa ettikleri ve kendilerine yapılan uyarılara da kulak asmadıkları gerekçesiyle artık orada kalmalarının asla uygun olmayacağına kanaat getirerek yerlerinin hemen değiştirilmesi gerektiğini Dâhiliye Nezareti'ne arz etmişti.⁵⁴ Aynı yıl Bitlis Vilayeti'ne bağlı Genç Sancağı'nın telgraf memuru Lütfi Efendi telgraf sırlarını ifşa ettiği suçlamasıyla Dâhiliye Nezareti'ne şikâyet edilmişti. Genç Mutasarrıfı'na göre, Lütfi Efendi'nin artık orada bulunması hükümet aleyhine doğacak zararların artarak devam edeceğinin habercisiydi. Özel bir ehemmiyet ve nezakete sahip olan telgraf haberleşmesinin selameti açısından onun Genç'ten bir an evvel def edilmesi gerekiyordu.⁵⁵ Benzer bir şikâyet ve istek 1901 senesinde Prizren Mutasarrıflığı'ndan gelmişti. Buna göre, Prizren Sancağı'nın Telgraf Müdürü Sıdkı Efendi Muhasebe ile Mal Müdürlüğü arasındaki yazışmalardan mültezimleri haberdar ediyor ve mülkî işlere dair haberleşmeyi engelliyordu. Bu nedenle onun haberleşmesi az olan ve ayrıca şifreli olarak gerçekleşen birimlerdeki memurlardan birisiyle değiştirilmesi isteniyordu.⁵⁶

1904 senesinde, hükümet ve ahaliye ait telgrafları ifşa ettikleri suçlamasıyla Mamuretü'l-Aziz Vilayeti'nin muhabere memurlarından Mustafa ve Arif efendilerin başka bir

⁵² BOA, İ.MVL, 554/24890; 4 Haziran 1282/16 Haziran 1866.

⁵³ BOA, DH.MTV, 62-2/1; 15 Nisan 1329/28 Nisan 1913.

⁵⁴ BOA, DH.ŞFR, 221/49; 14 Şubat 1313/26 Şubat 1898.

⁵⁵ BOA, DH.ŞFR, 195/50; 15 Temmuz 1312/27 Temmuz 1896.

⁵⁶ BOA, DH.MKT, 2564/83; 20 Teşrinisani 1317/3 Aralık 1901.

yere gönderilmeleri istenmişti.⁵⁷ Son bir örnek olmak üzere, Kütahya'ya çekilen telgrafları ifşa ettikleri, ayrıca posta ile gelen evrakın bazılarını, mektuplarına çoğunu açtıkları iddia edilen bazı telgraf memurlarının diğer birimlerdeki meslektaşlarıyla değiştirilmesi gerektiği 1909 senesinde İstanbul'a arz edilmişti.⁵⁸

Hakkındaki suçlamalara yukarıda temas edilen Biga Kazası Telgraf Memuru Zühdü Efendi'nin Selanik Merkez Muhabere Memuru olan diğer Zühdü Efendi ile hemen becayişe tâbi tutulması⁵⁹ örneğinde açıkça görüldüğü üzere, telgraf memurlarının azil ya da becayişlerine ilişkin olarak yerel kaynaklardan imparatorluk merkezine ulaşan söz konusu taleplerin karşılanması noktasında Sadaret veya Dâhiliye Nezareti bürokratları oldukça istekli davranmışlardı. Bu isteklilik olağanüstü hallerde doğal olarak bir artış gösteriyordu. Mesela I. Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 senesinde ajans telgraflarını halka ifşa etmekle suçlanan Seydişehir Telgraf Müdürü'nün hemen sorgusuz sualsiz Divan-ı Harp'e teslim edilmesi 19 Kasım'da Konya Valiliği'ne bildirilmişti.⁶⁰

Oysa Telgraf Nezareti fevri davranmaktan kaçınır, suçlamaya konu olan memurlar hakkında mevcut nizamname ve yasalar çerçevesinde bir soruşturma başlatılmasını ve nihayet o şekilde bir hükme varılmasını isterdi.⁶¹ Bu nedenle Dâhiliye Nezareti ile sürekli bir sürtüşme içerisinde olmuştu. Mesela resmî telgrafların içeriğini ifşa ettiğine ilişkin suçlama nedeniyle Uşak Posta ve Telgraf Müdürü Ahmed Efendi'nin görevinden alınması istendiğinde Telgraf Nezareti bunun ancak yapılacak bir tahkikat neticesinde mümkün olabileceğini ifade etmişti.⁶²

Memurlar hakkındaki suçlamanın, imparatorluk idaresi bakımından en hassas konulardan birisi olduğuna dikkat çekilen telgraf sırlarının ifşa edilmesine ilişkin olduğu ve bu münasebetle Dâhiliye Nezareti'nin cezayı hemen kesme eğilimindeki istekliliğin en üst seviyeye yükseldiği durumlarda bile Posta ve Telgraf Nezareti öncelikli olarak "ne gibi sırların ifşa edildiğinin bilinmesi gerektiğini ve memur hakkında ona göre bir hükme varılmasının uygun olacağını" savunmuştu.⁶³

Telgraf Nezareti neyi savunursa savunsun memurların azledilmesine yahut yerlerinin değiştirilmesine ilişkin talepler her geçen gün artarak devam etmiştir. Böyle olunca da nezaret çareyi kimi zaman sessiz kalmakta kimi zamansa savuşturma yoluna sapmakta bulmuştur. Mesela 1897 senesinde Van Merkez Telgraf Muhabere Memuru Yusuf Ziya Efendi'nin telgraf sırlarını ifşa eylediği iddiasıyla diğer bir mahalle nakledilmesi hususu bir defa Van Vali Vekili Şemsi Paşa, iki defa da Van Telgraf ve Posta Başmüdürü tarafından yazıldığı halde kendilerine herhangi bir cevap verilmemişti.⁶⁴ 1914 senesinde ise Bağdat ve Basra'daki telgraf memurlarının telgrafları ifşa, erteleme ya da gizleme gibi usulsüzlükleri nedeniyle değiştirilmeleri gerektiği yönünde Bağdat Vilayeti'nden alınan şikâyetlere rağmen Posta ve Telgraf Nezareti uygun bir cevap vermemişti.⁶⁵

Nezaretin, suçlanan memurlar için her zaman hukukî sürecin işlemlerini istemesi yahut becayiş isteklerine karşı zamanla bir duyarsızlaşma eğilimi göstermesi, hukuku gözetme gayretinin yanında daha spesifik gerekçelere dayanır. Örneklerine yukarıda yer verildiği üzere, telgraf memurlarının; kişisel isteklerini yerine getirmedikleri yerel güç odakları tarafından bir karalama kampanyasına yahut aralarındaki şahsî düşmanlık veya rekabet nedeniyle bir mülkî amirin gazabına maruz kalmış olma ihtimalleri, bahsedilen gerekçeler arasında yer alır. Kendisine isnat edilen kusurlara daha önce temas edilen Genç Telgraf Memuru Lütfi Efendi ekseninde ve 1896 senesinde yaşanan tartışma dikkat çekilmek istenen gerekçeye ilişkin somut

⁵⁷ BOA, DH.ŞFR, 320/38; 3 Kânunusani 1319/16 Ocak 1904.

⁵⁸ BOA, DH.MKT, 2743/61; 4 Şubat 1324/17 Şubat 1909.

⁵⁹ BOA, DH.MKT, 1183/34; 29 Teşrinisani 1323/12 Aralık 1907.

⁶⁰ BOA, DH.ŞFR, 47/234; 16 Teşrinisani 1330/29 Kasım 1914; DH.EUM.KLU, 5/23; 13 Muharrem 1333/1 Aralık 1914.

⁶¹ BOA, BEO, 388/29028; 13 Şevval 1311/19 Nisan 1894.

⁶² BOA, DH.ŞFR, 632/23; 28 Mayıs 1335/28 Mayıs 1919.

⁶³ BOA, TFR.I.MN, 41/4020; 1 Haziran 1320/14 Haziran 1904.

⁶⁴ BOA, BEO, 971/72770; 18 Haziran 1313/30 Haziran 1897.

⁶⁵ BOA, DH.EUM.4.Şb, 1/3; 21 Şevval 1332/12 Eylül 1914.

bir örnek oluşturmaktadır. Çünkü Lütfi Efendi'nin mevcut şikâyet nedeniyle yerinin değiştirilmesini isteyen Bitlis Valiliği; Posta ve Telgraf Nezareti'nin "onun hakkındaki şikâyetin bazı gizli taraflarının (*ledünniyat*) bulunduğu, bu nedenle yapılacak tahkikat neticesinde gerçeğin ortaya çıkarılmasına kadar becayış gibi bir muameleyle mahal verilemeyeceği" cevabıyla karşılaşmıştı.⁶⁶

Esasında ve de olması gerektiği gibi, nezaretin memurlarından yana bir tavır takınması bazen de yetişmiş bir elemanı kaybetmeme gayretinden kaynaklanmıştır. Telgraf sırlarını, beraber büyüdüğü kimselere ifşa etmesi nedeniyle memuriyetten çıkarılması istenen Medine Merkez Telgraf Memuru Salim Efendi'ye ilişkin şu savunmasında Posta ve Telgraf Nezareti'nin söz konusu gayretini sezinlemek mümkündür:

"Salim; arkadaşlık, hemşerilik ve dostluk hatırına binaen vazifesini unutarak emniyeti ihlal edici hareketlere kalkışmıştır. Bunu göz ardı etmek mümkün değildir. Ancak bu durumun, onun sırf aynı memlekette doğmuş büyümüş ve ahali ile yüz göz olmuş olmasından ve elbette cehaletinden neşet ettiği, dolayısıyla başka bir sebebe dayanmadığı muhakkaktır. Bu nedenle pek genç yaşta memuriyetten çıkarılarak sefaletle itilmesi arzu edilmez. Bu cezanın yerine başka bir mahalde istihdam edilmesi uygun olacaktır. Böylece hem hükümetin uğradığı zarar def edilecek hem de devlet yetişmiş genç bir telgraf memurunu kaybetmekten kurtulacaktır."⁶⁷

Bu özel sebeplerin yanında, nihayet ihtiyacı karşılayacak memur kalmayışı da Posta ve Telgraf Nezareti'ni değişim isteklerine olumsuz cevap vermek mecburiyetinde bırakıyordu. Bu mecburiyet 1891 senesinde ve Yozgat Telgraf Muhabere Memuru Misak özelinde kendisini ziyadesiyle hissettirmişti. Misak; Yozgatlı bir Ermeniydi. Yozgat Mutasarrıflığı ve Savcılığı'nın iddiasına göre, telgraf vasıtasıyla gerçekleşen hükümet haberleşmesi onun tarafından ifşa edilmekteydi. Bu nedenle artık orada çalışmasının sakınca doğuracağına kanaat getirilerek vilayet dâhilindeki diğer telgraf memurlarından birisiyle değiştirilmesi istenmişti. Ancak bu istek Telgraf Nezareti'nden geri döndü. Çünkü son iki yıldır o tarz bildirim ve isteklerin ardı arkası kesilmemişti. Böyle olunca da artık değişimi mümkün kılacak ne memur ne de yer kalmıştı. Üstelik memurlar da mevcut düzenlerini muhafaza etmek için veya maaşların azlığını beyan etmek suretiyle artık kendilerine teklif edilen yerlere gitmekten kaçınmaya başlamışlardı. Kısacası becayış sırasında çeşitli güçlüklerle karşılaşılmaktaydı. Bütün bu nedenlerden dolayı Telgraf Nezareti tarafından, ileride açılacak önemsiz bir mahalle kaydırılmak üzere, Misak'ın simdilik yerinde bırakılmasının uygun olduğuna hükmedilmişti.⁶⁸

Görüldüğü üzere, Telgraf Nezareti; Dâhiliye Nezareti gibi fevri davranmamış, telgraf sırlarını ifşa etmek gibi son derece hassas bir suçlamaya birlikte gelen azil yahut becayış istekleri doğrultusunda kendi memurlarını hemen cezalandırma yoluna gitmemiştir. Bunun yerine, yukarıda sıralanan gerekçelerden hareketle kesilecek cezanın başlatılacak hukukî sürecin neticesine göre şekillenmesini istemiştir. Bu istek doğrultusunda girişilen soruşturmalardan bazılarının neticeleri Telgraf Nezareti'nin peşin hükümlü olmamakta ne kadar haklı olduğunu ispatlamıştır. Nezaretin haklılığını doğrulayan çok sayıda ve ayrıca sayfalar dolusu soruşturma evrakı vardır. O evraklardan birisi 1887 senesinde başlayıp yaklaşık 1,5 yıl devam eden Biga Telgraf ve Posta Müdürü Aziz Efendi'nin soruşturmasına ilişkindir. Biga Kaymakamı Osman Nuri Bey'in iddiasına göre, Aziz Efendi memuriyet sınırlarının dışına çıkıp bazı fitneci kimseleri hükümetin aleyhine kışkırtıyor, ayrıca telgrafları ifşaya cüret ediyordu. Bu nedenle Biga'dan bir an evvel gönderilmesi isteniyordu. Bu istek; Biga Mutasarrıflığı ve Dâhiliye Nezareti tarafından oldukça yerinde bulunuyor ve gerçekleştirilmesi için Telgraf Nezareti'ne iletiliyordu. Ancak nezaret konunun araştırılması gerektiğine hükmederek hemen bir soruşturma başlatıyordu. Oldukça uzun süren bu soruşturmanın

⁶⁶ BOA, DH.TMIK.M, 11/20; 18 Temmuz 1312/30 Temmuz 1896.

⁶⁷ BOA, DH.İ.UM.EK, 69/51; 20 Kanunuevvel 1329/2 Ocak 1914.

⁶⁸ BOA, DH.MKT, 1848/118; 3 Zilhicce 1308/10 Temmuz 1891.

neticesinde Kaymakam Bey'in suçlamalarının asılsız olduğu gün yüzüne çıkarılıyordu. Hakkındaki suçlamanın bu şekilde bir iftira hükmünde kaldığının kesinleşmesi üzerine bu kez Aziz Efendi, Telgraf Nizamnamesi'nin "her kim umumî idareye veya memurlarından birine iftira edecek olursa Osmanlı Ceza Kanunnamesi'nin ahkâmı uyarınca müfteri olarak cezalandırılacaktır" şeklindeki 21. maddesine dayanarak Kaymakam'ı mahkemeye vermek için bir dilekçeyle Telgraf Nezareti'ne başvuruda bulunuyordu.⁶⁹

1896 senesinde Musul Telgraf Müdürü Fehmi Efendi'nin etrafında yaşanan olaylar da memurların suçluluk veya suçsuzluk arasında gidip gelen hikâyelerine ilişkin önemli bir misal teşkil etmektedir. Musul Vali Vekili ve Kumandanı Abdullah Paşa Sadaret'e çektiği şifreli bir telgrafta Fehmi Efendi'nin hükümet sırlarını ifşa ettiğini, ayrıca o sene Musul ve havalisinde yaşanan hadise⁷⁰ esnasında bağlı birimlerden merkeze çağrılan bazı şahısların memleketlerindeki fesatçılarla haberleşmelerini sağlayarak vilayet dâhilinde karışıklığın yayılmasında en etkili isim olduğunu beyan ederek, telgrafhaneye olan güveni sarsan öyle bir "ahlaksızın" hemen azledilmesini istemişti. İsteği, gereğinin yapılması için Sadrazam tezkeresiyle Telgraf Nezareti'ne iletildi. Ancak nezaret her zaman yaptığı gibi, Fehmi Efendi hakkındaki suçlamaları araştırma yoluna gitti. Bu doğrultuda iddiaların gerçeği yansıtıp yansıtmadığı Musul'un yeni atanan valisinden soruldu. Valilik; konu hakkında yürüttüğü gizli bir araştırma neticesinde Fehmi Efendi'nin karışıklığın yayılmasına neden olduğuna dair herhangi bir delile ulaşamadı, ancak haberleşmeyi ifşa etmekte olduğunun vilayette yaygın bir söylenti haline geldiğini doğruladı. Bunun üzerine ve telgrafhaneye karşı sarsılan itimadı yeniden sağlamak amacıyla Fehmi Efendi açığa alındı ve yerine Fav Posta ve Telgraf Müdürü atandı. Ancak sürecin bu şekilde neticelenmesi Telgraf Nezareti'ni memnun etmemiştir. Çünkü Fehmi Efendi hakkındaki suçlamalara ilişkin şüphe doğuran bazı noktalar vardı. Mesela, şikâyetin sahibi Abdullah Paşa, çok kısa bir süre önce Musul gibi işlemlerin çokluğu münasebetiyle oldukça önem arz eden bir merkezde telgraf ve posta işlerinin düzgün bir şekilde cereyan etmesini sağlamak amacıyla gece gündüz yılmadan gayret gösteren Fehmi Efendi'nin maaşının artırılmasını, şayet o mümkün değilse rütbesinin terfi ettirilmesini Telgraf Nezareti'ne yazmıştı. Aynı şekilde, görevini yerine getirme noktasında gösterdiği gayretin takdir edildiğini kendisine hissettirmek için Fehmi Efendi'nin sevindirilmesi gerektiği, mensubu olduğu Bağdat Posta ve Telgraf Başmüdürlüğü tarafından dile getirilmişti. Bu nedenle Telgraf Nazırı, öyle hakkında mahallî idare tarafından iltifatlar edilen bir memurun, müteakip şikâyet üzerine hemen açığa alınıp her türlü şaibeden temiz olan sicil kaydının lekelenmesinin onun mağdur edilmesi anlamına geleceği düşüncesinden yola çıkarak ilgili başmüdürlük bünyesindeki başka bir birimde istihdamının uygun olacağını 18 Ocak 1897 tarihinde Sadaret'e bildirmişti.⁷¹

Soruşturmalar devam ettikçe adaletin memurlardan yana tecelli ettiği bazı ilginçliklerle birlikte ortaya çıkıyordu. Mesela Yakova Cemiyeti Kolağası Muharrem Efendi 1903 senesinde Yakova Telgrafhanesi'nde görevli Mahmud Efendi'nin telgraf sırlarını kendisine ifşa ettiğine dair bir iddia ortaya atılmıştı. Bu iddia, Ferik Şemsi Paşa'nın Vilayet Posta ve Telgraf Başmüdürlüğü'ne Mahmud Efendi'nin telgrafhaneden hemen kovulması gerektiği yönünde bir emir göndermesine yetmişti. Ancak yürütülen küçük bir tahkikat neticesinde Muharrem Efendi'nin iddiasının asılsız olduğu ortaya çıkarıldı. Ayrıca ahalinin onun hakkında "süreklî gerçekdışı beyanatta bulunur" demesiyle iddianın bir "boşboğazlık" mahsulü olduğuna hükmedildi.⁷²

⁶⁹ BOA, ŞD, 1548/2; 17 Eylül 1303/29 Eylül 1887; BOA, DH.MKT, 1598/3; 5 Şubat 1304/17 Şubat 1889.

⁷⁰ Sâdât-ı Berzencîye reisleri arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı Süleymaniye ve Kerkük sancaklarında ortaya çıkan karışıklıkların önlenmesi ve asayişin sağlanması için Diyarbakır'da bulunan Ferik Abdullah Paşa Musul'a gönderilmişti. Bkz. *Musul-Kerkük İle İlgili Arşiv Belgeleri (1525-1919)* (1983). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., s.246.

⁷¹ BOA, BEO, 859/64377; 16 Teşrinievvel 1312/28 Ekim 1896.

⁷² BOA, TFR.I.KV, 12/1197; 22 Mart 1319/4 Nisan 1903.

Şayet, Şemsi Paşa'nın isteği sorgusuz sualsiz yerine getirilmiş olsaydı Mahmud Efendi sadece bir boşboğazlığın kurbanı olacaktı. Tahkikatla aklanmış telgraf memurlarına ilişkin örnekleri çoğaltmak mümkündür. Mesela, resmî yahut gayri resmî haberleşmeyi ifşa ettikleri iddiasıyla açığa alınan Edirne Telgraf Muhabere Memuru Şevki Efendi ile Telgraf ve Posta Başmüdürlüğü Tahrirat Kâtibi Mehmed Hulusi Efendi, yürütülen ve mahkemeye intikal eden tahkikat neticesinde Şura-yı Devlet İstinaf Mahkemesi kararıyla 1905 senesinde beraat etmişlerdi.⁷³

Aynı yıl; telgraf memuru, açığa alınma ve aklanma üçgeninde gelişen bir örnek soruşturma daha yaşanmıştır. Soruşturmaya konu olan memurlar Akka Merkez Telgraf Müdürü Sezai Efendi ile Hayfa Telgraf Müdürü Dürzî Yusuf Efendi'dir. Haklarındaki suçlama ise ücret karşılığında telgraf sırlarını ifşa etmektir. İstanbul'a ulaşan bu iddia üzerine, "onların şimdiden işten el çektiler yerlerine doğru ve namuslu kimselerin gönderilmesi" 6 Eylül 1905 tarihinde Sadaret'ten Telgraf Nezareti'ne bildirildi. Bunun üzerine hemen azilleri gerçekleştirildi ve yerlerine yeni memurlar gönderildi. Ardından haklarında bir tahkikat başlatılması Beyrut Posta ve Telgraf Başmüdürlüğü'ne yazıldı. Gerek Beyrut Telgraf Müfettişi Abdurrahim Efendi gerekse mahallî hükümet kanalıyla yürütülen soruşturmalar neticesinde Sezai Efendi hakkındaki ihbarı ispat eder herhangi bir delile tesadüf edilemedi. Bu nedenle mahkemeye verilmesini gerektirir bir durum olmadığına hükmedildi. Ayrıca hem Liva İdare Meclisi mazbatasıyla hem de Başmüdürlük ifadesiyle onun memuriyeti sırasında herhangi bir olumsuz hareketinin görülmediği tasdik edildi. Hatta müdürlük yaptığı süre zarfında posta işlemlerini ve telgraf haberleşmesini bir düzene soktuğu gerçeğinin göz önünde bulundurulması Sezai Efendi'nin diğer birimde görevine devam etmesine izin verilmesi yönünde Akka Mutasarrıflığı'ndan gelen talep Beyrut Vilayeti kanalıyla Telgraf ve Posta Nezareti'ne iletilmişti.

Yusuf Efendi'ye gelince, tahkikatın yapılmasını beklemeksizin İstanbul'a geçmiş ve Beyrut'a dönmesi gerektiği kendisine anlatıldığı halde kulak asmamıştır. Bu nedenle Sadaret tarafından onun yeniden istihdam edilmemesine, Sezai Efendi'nin istihdam edilip edilmemesinin ise Telgraf Nezareti'nin tercihine bırakılmasına karar verilmiştir.⁷⁴ Ancak bundan yaklaşık iki yıl sonrasına ait bir evraktan, Beyrut Telgraf Müfettişliği kanalıyla yürütülen tahkikat neticesinde Yusuf Efendi'nin de beraat kazandığı, bu münasebetle Telgraf Nezareti'nin onu uygun bir birimde görevlendirmek için gerekli resmî temasları başlattığı anlaşılmaktadır.⁷⁵

Bu son örnekten de anlaşılacağı üzere, soruşturma nedeniyle açığa alınan ve sonrasında beraat eden memurların yeniden istihdam edilip edilmeyecekleri noktasında tam bir açıklık söz konusu değildir. Ancak beraat edenlerin eski dairelerinde yeniden istihdam edilmedikleri kesin olarak bilinmektedir. Bir başka örnek olmak üzere, Beyoğlu Telgraf Merkezi Muhaberat-ı Ecnebiye memurlarından olup telgrafları ifşa ettikleri ithamıyla haklarında dava açılan, ancak mahkeme neticesinde beraatları kesinleşen Hocesar (?), Diraso ve Mavyan efendiler, artık orada memuriyetlerini sürdürmeleri uygun görülmediğinden Şura-yı Devlet'in 19 Ocak 1905 tarihli kararıyla ve mevcut maaşlarıyla Muhasebe-i Ecnebiye Kalemî'nde istihdam edilmişlerdi.⁷⁶

Sonuç

Telgraf memurlarının ilerleyen zaman içinde o kadar çokluk ve çeşitlilik arz eden uygunsuzluklarla birlikte anılacağını, telgraf hatlarının Osmanlı ülkesinde süratle yükseldiği günlerde, aralarında imparatorluk yöneticileri de olmak üzere muhtemelen hiç kimse tahmin etmemiştir. Aslı olup olmadıkları bir kenara bırakılacak olursa, çalışma içerisinde dikkat çekilen birçok suçun mazur görülebilmesi bir dereceye kadar mümkündür. Ancak telgraflardaki hükümet sırlarını ifşa etmek yahut muhalif kimselerle işbirliği yaparak imparatorluk düzeninin

⁷³ BOA, DH.MKT, 1010/43; 12 Eylül 1321/25 Eylül 1905.

⁷⁴ BOA, BEO, 2786/208936; 25 Muharrem 1324/21 Mart 1906.

⁷⁵ BOA, DH.MKT, 1258/6; 19 Mayıs 1324/1 Haziran 1908.

⁷⁶ BOA, DH.MKT, 902/11; 13 Şevval 1322/21 Aralık 1904; BEO, 2491/186810; 13 Zilkade 1322/19 Ocak 1905.

sarsılmasına yol açmak gibi uygunsuzluklarla birlikte anılan telgraf memurları çok defa sorgusuz sualsiz açığa alınmışlardı.

Telgraf Nezareti'nin bu aşamada önemli bir direnç gösterisi söz konusu olmuştu. Çünkü nezaret yönetimi sadece kendi memurlarını kollama içgüdüsünden ilham alarak değil suçlama ne olursa olsun, mevcut nizamname ve yasalar çerçevesinde hareket ederek ilgili memurlar hakkında hukukî sürecin işletilmesi ve süreç sonunda ortaya çıkacak neticeye göre bir hükme varılması taraftarı olmuştur. Birbiri ardına gelen azil yahut beyaşılar neticesinde ihtiyacı karşılayacak miktarda yetişmiş memur bulunamadığı zamanların yaşanmışlığı da nezaretin direncini artırıcı sebeplerden birisi olmuştur. Bu nedenle Dâhiliye ve Telgraf nezaretleri arasındaki sürtüşmeler hiç eksik olmamıştır. Ancak Dâhiliye Nezareti'nin, hakkındaki herhangi bir suçlama nedeniyle görevinden alınmasını ya da görev yerinin değiştirilmesini istediği memurlar hakkında açılan soruşturma yahut mahkeme neticesinde kazanan çok defa karşı taraftakiler olmuştur.

KAYNAKÇA

A) Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Vesikaları*

Babıâli Evrak Odası (BEO): 388/29028; 859/64377; 971/72770; 2334/175045; 2491/186810; 2786/208936; 3978/298344.
Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 4. Şube (DH.EUM.4.Şb): 1/3.
Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Kalem-i Umumi (DH.EUM.KLU): 5/23.
Dahiliye Nezareti İdâre-i Umumiye Ekleri (DH.İ.UM, EK): 68/40; 69/51.
Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsûs Müdüriyeti Belgeleri (DH.KMS): 20/40.
Dahiliye Nezareti Mektubi Kalem-i Umumi (DH.MKT): 1010/43; 1077/37; 1183/34; 1258/6; 1262/98; 1271/9; 1288/34; 1598/3; 1618/8; 1631/10; 1689/56; 1848/118; 2564/83; 2640/19; 2743/61; 2840/79; 902/11.
Dahiliye Nezareti Mütenevvia Kısmı Belgeleri (DH.MTV): 21-2/18; 62-2/1.
Dahiliye Nezareti Şifre Kalem-i Umumi Belgeleri (DH.ŞFR): 195/50; 221/49; 320/38; 363/44; 47/234; 632/23.
Dahiliye Muamelat (DH.TMIK.M): 11/20; 200/52.
Hariciye Nezareti İstişare Odası (HR.HMŞ, İŞO): 108/35.
Meclis-i Vala İradesi (İ.MVL): 554/24890; 4 Haziran 1282/16 Haziran 1866.
Şûra-yı Devlet (ŞD): 1129/15; 1548/2.
Rumeli Müfettişliği Kosova Evrakı (TFR.IKV): 12/1197.
Rumeli Müfettişliği Manastr Evrakı (TFR.I.MN): 41/4020.
Yıldız Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye (Y.PRK.MYD):1/73.

B) Basılı Kaynaklar

DAVİSON, Roderic H. (2003). "Osmanlı İmparatorluğuna Elektrikli Telgrafın Girişi", *OTAM*, Çev. Durdu Mehmet Burak, S.14, Ankara: 347-386.
ERGİN, Osman (1977). *Türk Maarif Tarihi*, C.II, İstanbul: Eser Kültür Yay.
KAHRAMAN, Ahmet (2004). *Kürt İsyanları (Tedip ve Tenkil)*, İstanbul: Evrensel Yay.
Musul-Kerkük İle İlgili Arşiv Belgeleri (1525-1919) (1993). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay.
TANRIKUT, Asaf. (1984). *Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi ve Teşkilât ve Mevzuatı*, Ankara: Efem Matbaacılık.
TURAL, Erkan (2009). "Osmanlı Posta Bürokrasisi 1908-1914", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.28, S.46, Ankara: 205-230.
TUTAR, Adem (2003). "XIX. Yüzyılın Sonlarında Cebel-i Bereket Sancağında Müslümanlar Ve Gayrimüslimler", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.8, Elazığ: 145-158.
VAK'ANÜVİS AHMED LÜFTİ EFENDİ TARİHİ (1999). C.VIII, Haz. Yücel Demirel, İstanbul: YKY.
YAZICI, Nesimi (1983). "Osmanlı Telgraf Fabrikası", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.22, İstanbul: 61-81.
YAZICI, Nesimi (1983). "Osmanlı Telgrafında Dil Konusu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXVI, Ankara: 751-764.
YAZICI, Nesimi (1981). "Telgrafçılık Tarihine Bir Bakış ve Osmanlı Telgrafçılığının Başlaması (Türkiye'de İlk Telgrafi Abdülmecid Çekti)", *Yıllarboyu Tarih Dergisi*, C.VII, S.7, İstanbul: 23-26.

---

*Vesikalar "Fon Adı, Dosya/Gömlek Numarası, Hicri-Rumi/Miladi Tarih" şeklinde gösterilmiş, ayrıca tam künyeleri metin içerisinde verildiğinden burada sadece dosya ve gömlek numaraları kaydedilmiştir.